

SILVIJA
AVALONE

CRNO
SRCE

Preveo s italijanskog
Saša Moderc

Laguna

Naslov originala

Silvia Avallone

CUORE NERO

Copyright © *Cuore nero*, Silvia Avallone - ©2024 Mondadori Libri SpA/Rizzoli Libri This edition published in agreement with the Proprietor through MalaTesta Literary Agency, Milan

Translation copyright © 2025 srpskog izdanja, LAGUNA

Questo libro è stato tradotto grazie ad un contributo alla traduzione assegnato dal Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale Italiano.

Ova knjiga je prevedena zahvaljujući doprinosu za prevod italijanskog Ministarstva za spoljne poslove i međunarodnu saradnju.

Ova knjiga je plod autorkine mašte. Imena, likovi, mesta i događaji su izmišljeni i korišćeni u funkciji fikcije.

Mom supругu Dou

Okolo, mir; tek s vjetrom čuješ, eto,
daleko, gdje su gajevi i vrti,
padanje lišća krhka. To je ljeto,
ledeno, smrti.

Đovani Paskoli, *Studeni* *

Stvarnost zahteva
da se i tome kaže:
život se kotrlja dalje.

Vislava Šimborska, *Stvarnost zahteva* **

* Đovani Paskoli, *Pjesme*; preveo Frano Čale, GZH, Zagreb 1982.
(Prim. prev.)

** Vislava Šimborska, *Izabrane pesme*; preveli Petar Vujičić i Biserka Rajčić, Treći trg, Beograd, 2014. (Prim. prev.)

Sadržaj

Prvi deo <i>Dva usamljena bića</i>	11
Drugi deo <i>5.264 dana</i>	193
Treći deo <i>More</i>	337
Izjave zahvalnosti i jedna beleška.	355
<i>O autorki</i>	357

Prvi deo

Dva usamljena bića

1

Tog ponedjeljka u novembru, kada su se Emilija i njen otac zaputili stazom zvanom Stra' dal Forke i popeli se kroz kestenovu šumu koja odvaja Sasaju od ostatka sveta, bio je Dan mrtvih.

Rikardo je i dalje mislio da takvo mesto – to usamljeno, sićušno selo – nije pogodno za početak novog života: naročito za njegovu ćerku, posle svega što je proživela nikako nije dobro da bude tu sama. Ali Emilija je samouvereno koračala napred.

Uprkos tom raspoloženju, jutarnje nebo se kupalo u bleštavom plavetnilu. Vazduh je bio savršeno proziran od sinoćne kiše, nazirali su se i najudaljeniji detalji, snažna svetlost nadvila se preko svega: kao da na tom netaknutom usponu niko ne može da umre, nijedna priča neće doživeti kraj.

A zapravo, svemu je odavno došao kraj. Razvaljena skloništa za stoku, kapelica sa likom Crne Bogorodice, neprepoznatljivim od vremenskih nepogoda: otac i ćerka su se pretvarali da ne primećuju urvine pored staze. Znojili su se, nisu razgovarali. Toliko su godina čekali taj trenutak, sada su strahovali da će ga oskrnaviti ako progovore. Staza je bila prekrivena debelim slojem mokrog lišća, njihovi koraci bili su bešumni. Samo su im srca kucala za glušujuće snažno. Oboje su ih čuli kako biju od

umora, uzbuđenja, straha, sve jače u živoj tišini koja je vladala svuda, u korenju, u granama.

Povremeno su spuštali prtljag da bi došli do daha. Pluća su im se odvikla od uspona: njih dvoje su žitelji nizije, posećivali su planine samo za vreme odmora, nekada davno. Osećali su grčeve u nogama, bol u leđima, ali nije bilo drugog puta do Sasaje: ni traga od asfalta, makadama ili puta preko kojeg bi prošla kola. Morali su da ostave auto u Almi, u tom isturenom položaju civilizacije, i da nastave pešice, kao pedesetih godina. A pošto šezdeset godina kasnije – sa retkim izuzecima – niko nije pristajao da pešaći kroz šumu da bi kupio mleko ili paklicu cigareta, sreli su samo par svraka, vevericu, ali ni traga od ljudi.

Za sada su njihove brige bile usredsređene na kuću: u kakvom će je stanju zateći. Rikardo je nekoliko nedelja ranije poslao dalekog rođaka, ćutljivog čoveka, da izvidi stanje i u poslednji čas otkriveni su uobičajeni kvarovi. Bojler je bio star, cevi takođe, nije bilo izvesno da li će izdržati mraz. Neki su kapci bili u očajnom stanju i promaja će verovatno odneti deo toplote od peći. Konačno, glodari su na više mesta oštetili električne kablove.

Emilija, kao što se moglo očekivati, nije želela da odloži selidbu. Tvrđila je da će se snaći, da će se ona starati o svemu. Ćutljivi rođak Aldo je uradio koliko je mogao do njihovog dolaska: počistio je, zamenio je neke kablove, zapušio neke pukotine. Ali je jasno kazao da najveći deo posla mora da obavi električar, i to dobar majstor, voljan da se uspne čak tamo gore. Sada ih je oboje obuzela teskoba pri pomisli da će morati da pale sveće u mraku, u mrklom mraku kakav vlada u selima bez rasvete.

Na pola puta su seli na velike kamenove, delovalo je da su postavljeni da se čovek na njima odmori. Podnevno sunce je prodiralo i do poslednjih grana, osvetljavalo je najniže lišće, gladilo je opale kestene, presijavali su se kao biseri.

„Ako požuriš i nabereš desetak kila“, rekao joj je otac pokazujući na kestenje, „preživećeš nekoliko nedelja.“ I dodao je,

ironično: „Izvući ćeš se čak i ako ove zime staza bude potpuno zavejana, što je prilično verovatno.“

Emilija je ispružila nogu i dotakla vrhom čizme kesten u opni, bio je natopljen vlagom, ali nije odgovorila na provokaciju.

„Nikada nismo uspeli da ubedimo tetka Jolu“, nastavio je Rikardo odmahujući glavom, „da je hleb bolji od kestena. Prava gorštakinja. Da li se sećaš?“

Sećala se, ali nerado. U trenutku kada treba da se vrati na važnu temu, Emilijina slaba tačka su pokojnici. A, gle slučaja, tetka Jole nije više živa. Umrta je nekoliko meseci nakon „do-
gađaja“. „Od tuge“, tako su rekli.

Pitala se kako će *konkretno* moći da živi u kući osobe na koju nije želela da misli, sa njenim nameštajem, stolnjacima, sitnicama. I da dva puta dnevno prolazi tom kozjom stazom, koja je u njenom sećanju bila samo veseli puteljak po kom je skakutala kao dete, a u međuvremenu se pretvorila u strmi uspon koji satire pluća. Gore-dole, i leti i zimi. Da kupi namirnice, da potraži posao i, ako ga i nađe, da ga zadrži. Shvatila je da kada ostvariš želju, na kraju je nekako i izneveriš.

„Navíci ćeš se“, uveravao ju je otac čitajući joj misli, „narašće ti ovoliki listovi“ – i prasnu u smeh. „A ako shvatiš da je sve ovo ipak ludost, kao što smo ti svi rekli, onda ću doći po tebe. Čak i sutra.“

„Neće biti potrebno.“

„Nije znak slabosti ako čovek promeni mišljenje.“

„To kažeš ti“, odbrusi odsečno Emilija. „Umem da otpušim cev, umem da krečim. Snalazila sam se i u stolarskoj radionici: mogla bih da napravim saonice za zimu.“

Navukla je prkosni osmeh koji je uvežbala na istom mestu gde je naučila da hobluje, da seče, da laže kao profesionalac i da nacрта savršeni pejzaž jednim potezom kičice.

„Ozbiljno ti kažem“, nastavio je Rikardo uznemireno, „brine me sneg. A šta ćeš kada budeš zavejana, a mobilni nekad ima signal, a nekad nema? Aldo kaže da ima samo na jednom

mestu u kuhinji, ali želim da proverim... Šta će biti ako nema signala? Pozvateš helikopter gorske službe dimnim signalima?“

„Tata“, uzdahnula je Emilija, „do prekjuče sam živela bez mobilnog.“

Kesteni su bili puni plodova koje niko neće brati. Iznad vrhova drveća nazirale su se gole stene, šume dokle seže pogled i, razbacane u daljini, devet ili deset skupina kuća, neke prekrivene tamnom senkom, neke obasjane hladnom svetlošću: najmanja je bila Sasaja.

Otac i ćerka su sedeli i ćutke posmatrali. Zatim se Rikardo okrenuo Emiliji i uputio joj je dubok pogled, možda je još gajio nadu. Ona je na njegovom licu obeleženom nedaćama, ali još uvek lepom, još uvek mladom u pedeset i devetog godini, prepoznala izgubljeno sećanje: ono poverenje koje je nazrela prvog dana škole, kada ju je držao za ruku vodeći je do ulaza u Osnovnu školu „Kolodi“. Nije bilo druge dece sa očevima, za nju je to bila potpuna novost jer je tata stalno radio, čak je i vikendom bio na putu. Ali to je shvatila kasnije: on je uvek bio tu.

Šta god, Emi. Šta god da ti se desi... Ti si moja ćerka i zauvek ćeš biti.

„U redu“, zaključio je Rikardo brišući znoj, „hajde da stignemo do te udžerice pre nego što se smrkne.“

Dohvatio je kofer, prepustio joj je lakše kese sa bakalukom. Hodao je ispred nje uz nepristupaćnu stazu Stra' dal Forke, jedva su je pronašli.

Nisu odlazili u te krajeve gotovo dve decenije.

Po dolasku u Almu, svi su odmah primetili njihov volvo ravenskih tablica. Još se nisu ni parkirali na praznom mestu sa znakom „P“ na početku naselja, a Emilija je krajićkom oka

primetila blagi metež. Neki prozori su se naglo zatvorili, drugi su se odškrinuli. Možda je to samo „paranoja“, ponavljao joj je otac. Ali kada su izašli iz automobila, krupna žena sa kecljom oko struka izašla je iz prodavnice namirnica da ih osmotri. I nije ih pozdravila.

Kada su se potom raspitivali kako da dođu do Sasaje – put nije bio označen nikakvom tablom niti je ucrtan u mape, a oni se više nisu sećali gde počinje – jedina dva žitelja koje su susreli osmotrili su ih tako sumnjičavo da se Emilija odmah pokajala. Jedan čovek je prošao pored njih ne odgovorivši, zurio je u njih kao da ih je prepoznao. Drugi je procedio tri reči, na lokalnom dijalektu, jasno im prenevši jednu jedinu poruku: ovde ne želimo došljake.

Pitam se šta li su očekivali: u toj dolini nikada nije bilo turizma. Ako si doputovao, to znači da imaš rođačke veze, ili da si običan uljez, znatizeljnik, a u tom slučaju nisi dobrodošao.

Koferi i kese prepune namirnica svedočili su da su došli s namerom da ostanu. Ali njihova povezanost s ovim područjem je izbledela, zgasnula je, bilo je bolje ne kopati po prošlosti; neko će početi da povezuje, da se priseća, zatim da ogovara i da ih blati, kako ljudi čine svaki put kada je zgodna prilika.

Odeća im nije bila od pomoći. Emilija je bila odevena kao tinejdžerka: poderane farmerke, ljubičaste čizme, zelena fluorescentna tehno-jakna, iako više nije tinejdžerka. A njen otac kao da je izašao iz Simenonovog krimića, u svom elegantnom sivom kaputu, uštirkanim pantalonama, s puloverom od kašmira. Ni jedno ni drugo nisu imali dodirne tačke sa starim, mrkim, zaraslim muškarcima sa beretkama navučenicima preko očiju, onako kako se nose u našim krajevima, sa zajedljivim tonom u glasu prilikom obraćanja.

Emilija je bacila pogled na jedini trg, počela je da ga prepoznaje. Dolazila je leti, u detinjstvu, pratila je tetku u nabavku, dolazila je i na neke proslave koje su – sada se jasno sećala – priređivali u onom restoranu *Betule*, od koga je ostao samo

natpis. Prodavnica namirnica je i dalje radila i prodavala je sve: od hleba do deterdženta i alata. Opstao je i bar *Samuraj*, koji je bio i novinarnica i prodavnica duvana. Malo dalje nalazila se pošta – na vratima je pisalo da radi ponedeljkom, sredom i petkom od 8 do 12 sati. Krug su zatvarali crkva, opština i škola.

To je bilo sve.

Šta ću ovde, jebote?

Suočena sa stvarnošću, Emilija se pitala upravo to.

Nije joj trebao Bog, niti da se vrati u školu, a najmanje od svega – novine. Trebale su joj samo cigarete. Izvadila je jednu iz paklice u džepu i zapalila je. Snažno je udahnula jer je počela da se plaši. U njenom životu postojalo je gvozdeno pravilo: ne možeš da povučeš reč. Ako to uradiš, ti si smrad. Njen otac to nije znao: nije se kretao u lošem društvu. Ali ona je to naučila, i te kako, na sopstvenoj koži.

Dok se Rikardo uporno raspitivao, ona se približila mutnim staklima *Samuraja* kako bi zavirila unutra. Gosti su igrali karte i reklo bi se da imaju od šezdeset pet do devedeset godina. Tada se setila Martinih reči:

Pomisli na momke, Emili. Na sve te momke!

Sve ćemo ih rezervisati, posle, nećemo se nikada udati.

Samo ćemo ih jebati, jednog po jednog!

Oteo joj se osmeh: Samo da vidiš kakvi su ovi momci, Marta.

Konačno, prošao je neki pastir, Riveti, mislim, sa stadom ovaca i dva psa. On je Rikardu pokazao kamene stepenice ukopane u zemlju između bara i prodavnice namirnica, bile su tako skrivene trnjem i uvelim hortenzijama da ih ne možeš zapaziti ako baš ne znaš gde su.

Koprive između stepenika bile su visoke, Emilija nikada nije videla da toliko bujaju. Kao da žele da prepreče put ljudima pomućenog uma koji, poput nje, nameravaju da se presele ovde. Samo mesto ju je odbacivalo. Nije prihvatilo nikoga ko je mlad

i živ. Tu je osamdeset posto kuća nenaseljeno, zaboravljeno, prazno. Ali upravo je to bio razlog, zar ne?

U posljednjem delu uspona, Emilija je prisiljavala sebe da veruje svojoj podsvesti ili naporu koji su podnosile noge, a ne onome što je videla dole, u Almi. A u podsvesti je vladao najveći lom. Međutim, Venturijeva je ipak bila u pravu: „Mi nemamo moć nad željama, samo moramo da nađemo hrabrosti da ih saslušamo.“ I ona ih je slušala, seansu za seansom, sedativ za sedativom. Ostala je čvrsta u želji da se preseli u Sasaju čak i kada je Venturijeva ponovo počela da se ponaša kao kretenka: „Ako neko ima tvoju prošlost, Emilija, onda izabere veliki grad, metropolu u kojoj može da se utopi. A ne malo mesto u kome će te odmah provaliti.“

„Niko se ne seća“, odgovorila je, „svi su mrtvi.“

„Upravo tako. A ti želiš da živiš sa mrtvima? Jer ako želiš, to mnogo govori.“ Jebi se, odbrusila je u sebi. Ustala je i otišla. Jer je to pitanje zaista podmuklo a, da citiramo Martu, Venturijeva je bila „frigidna ženturača sa motkom u guzici.“ Zašto je i dalje razmišljala o njoj?

Sada je otežano disala. Čak je i njen otac bio iznemogao. Delovalo je da ta kozja staza nema kraja, da tamo gore nema kuća, da tu niko ne živi u stoleću kao što je naše. Međutim, usred šume pojavila se bela tabla sa ispisanim crnim slovima:

SASAJA, OPŠTINA ALMA

I zbijene, oronule kuće koje je stalno sanjala odjednom su se stvorile pred njenim očima. Kamene kuće sa krovovima od škripljca, naslonjene jedna na drugu. Sunce je peklo. Sijalo je takvom žestinom kao da je jun a ne novembar. U tom svetlu čak su i planine delovale kao nove. I ona bi, možda, mogla da postane nova osoba. A Venturijeva je bila samo sećanje, deo prošlosti, kao i sve drugo.

Jer ovde će, konačno, nastupiti *vreme posle*.

2

Sasaja je te godine brojala ukupno dva stanovnika.

Jedan, Bazilio Rajmondi, imao je šezdeset četiri godine, ali je izgledao beskrajno starije. Nikada se nije ženio ili verio, oduvek je živio sam ovde gore, postao je tako štur na rečima da bi neko mogao da poveruje da je gluvonem. U dolini su ga zvali tim imenom, *Bazilio*, svi su se prema njemu ophodili prijateljski, ali duboko u sebi su bili uvereni da nije normalan.

Ja sam drugi stanovnik i nisam mnogo drugačiji od Bazilija.

Ni on ni ja nismo znali da će treća osoba da se pridruži našoj tišini. I to žena, prilično mlada, pegava, crvenokosa. Da smo znali, ne znam šta bismo sve učinili da se odbranimo od tog upada. Možda ništa, možda bismo bili spremniji i iznenađenje bi nas manje potreslo. Izlišno je reći, ali kad neko odluči da živi u napuštenom selu, to čini zato što želi da ostavi iza sebe ono doba u životu kada su ti se dešavale stvari. Kada su te događaji pregazili, isterali na čistinu, izmenili te. Da smo znali da će doći Emilija, napustio bi nas san. Odista, od tog dana prestao sam da spavam, kao kada dobiješ dete.

Tog jutra sam bio na groblju. Sišao sam do Alme u sedam da ne bih sreo nikoga dok sam jelenskom kožom brisao ovalne fotografije i menjao staro plastično cveće svežim hrizantemama.

Moja sestra nije došla. Ni ove godine nije pokušala da smisli neki klimavi izgovor u svojim kratkim porukama, to me nije iznenadilo: nisam ni znao gde živi. Pre koliko vremena je prestala da dolazi? Da подели sa mnom teret pokojnika, spomenika, sveća? Da me pozove?

Držala se podalje, i u tome je bila odlična.

Okolo pola devet sam se vratio – sećam se svakog detalja tog dana – i doručkovao jaje umućeno sa šećerom. Trebalo je i da se istuširam, da podišam bradu koja mi je već dopirala do ključne kosti. Ali nisam bio raspoložen: neka me i dalje zovu „divljak“. Ionako svi znaju da nisam zloпамtilo.

Jednom je Ofelija podigla ruku i pitala me pred svima: „Učitelju, koliko imate godina?“

Tada mi je brada dobro došla da prikrijem osmeh.

„Jer Mikele kaže da imate trideset, a Marko pedeset.“

Ostali su joj iz svojih klupa govorili: „Ćuti, glupačo!“

Dao sam im smešan odgovor, rekao sam: „Osamdeset.“

Pošto je 2. novembar, uprkos svemu, Dan mrtvih i praznik, iskoristio sam vreme da presadim ljubičice u veće saksije i da čitam dokasno. Tek posle podne odlučio sam da ispravim pismeni zadatak, sastav naslovljen „Moj najbolji prijatelj“. Popeo sam se u radnu sobu na prvom spratu i seo za pisači sto, gde su me čekali sastavi uredno naslagani na hrpu. Prvi je pripadao Martinu Fjumeu i odmah sam zakolutao očima.

Sa dvanaest godina drugi put je ponavljao peti razred. Prva rečenica je obećavala: „Moj najbolji prijatelj je Nebija, moj pas.“ Ali već druga je potvrdila moju zebnju: „Našao sam ga u jarku, bio je mali, napušten, očajan i *svinjio je*.“ Uzdahnuo sam, izvadio sam iz pernice plavu olovku da označim krupnu grešku i zaokružio sam glagol *svinjio je*.

„Ta reč ne postoji, Martino“, rekao sam naglas. Jer, kada si stalno sam, ta navika čini tišinu podnošljivom. „Znam da ti gore na pašnjacima neće biti potrebna gramatika, ali ipak moraš naučiti da govoriš pravilno.“

„Glagol *cviliti*“, zabeležio sam sa strane, „napiši pedeset puta celu promenu u sadašnjem vremenu i u perfektu.“ Upravo sam odvojio vrh olovke od papira kada sam čuo dva glasa, ali to nije bio ni Baziliov, ni moj glas.

Naglo sam se okrenuo prema prozoru.

Čuo sam muški i ženski glas: šalili su se i smejali. Koraci su se kretali u mom pravcu, zaustavili su se tačno ispod mog prozora. Zveket ključeva, škripa vrata. Osetio sam da mi srce, taj organ za koji sam tako malo mario, snažno bije u grudima – kao da sam uhvaćen u zamku.

U Sasaji se nikada ne čuje ljudski glas.

Izuzetak je vreme od početka jula do sredine avgusta, kada rođaci koji su nasledili kuće, a nisu uspeli da ih prodaju, dolaze na čist vazduh, inače vlada apsolutna tišina. Osim jarebica, orlova, srndaća, divljih svinja, jelena, niko ne dolazi ovamo. Ni sveštenik, ni đubretar ili poštar. Po pisma sam odlazio u poštu u Almu, pravio sam što je moguće manje đubreta i jednom nedeljno sam ga nosio u mesto. Došao bi poneko da proveri da se kuća nije srušila nakon velikog pljuska, ali dolazio bi sam: nije govorio, nije se smejaao.

Ustao sam od stola, otišao do prozora i provirio kroz zavesu.

Nisam video nikoga. Da li sam se razočarao, ili mi je laknulo? Ne umem da razlučim. Ukipio sam se i naćulio uši ne bih li čuo nešto; zamislio sam šta bi u tom trenutku pomislio neko da me vidi takvog: da sam asocijalan, otuđen od sveta. Bio sam ranjiv ispod te flekave odeće, oštre brade, sa mirisom šume na sebi, a prisustvo dvoje neznanaca osećao sam kao pretnju.

Stideo sam se što virim na taj način. Ipak, sklonio sam zavesu u stranu i nagnuo se kroz prozor. Primitio sam da su vrata na kući prekoputa širom otvorena i da su na pragu odložena dva velika kofera.

Tada sam se setio, ne znam zašto, da nisam samo ja zadao da pišu sastav „Moj najbolji prijatelj“ već mi je isti takav sastav zadala učiteljica Irena u četvrtom razredu. Napisao sam,

doslovce: „Moja najbolja prijateljica je moja sestra. Ona trči brže od dečaka, vere se na drveće brže od veverica. Noge su joj mišićave i pune modrica, ali ako se udari, ne obraća pažnju jer ona je poput stene i uvek pobeđi u svim takmičenjima gde se zahteva hrabrost.“

Dobio sam peticu. Stalno sam dobijao peticu. U to vreme su svi bili ubeđeni da imam briljantan um, izvanrednu budućnost. Isto su govorili nekada i za Bazilija, da će postati veliki slikar, a na kraju je radio kao moler.

Gurnuo sam sastav i sestru u zapećak svojih sećanja, gde i pripadaju, na hladno mesto, u mrak. Odvojio sam se od prozora i vratio se za sto, naložio sam sebi da ispravim greške, da pravopis i sintaksa odnesu prevagu nad metežom. Ali okolnost da su se srce i sećanja pobunili protiv mojih pravila bila je jasan pokazatelj u kom pravcu će se razvijati događaji nakon Emilijinog dolaska.

Širom su otvorili kapke na francuskom prozoru na prvom spratu i izbacili dušek da se provetri.

Upotrebio sam množinu, ali u stvari on je sam preneo dušek, ćebad, jastuke i silovito ih udarao tu, prekoputa moje kuće. Ona se mudro krila u kući tokom čitavog dana.

Pokušao sam da se usredsredim na psa Martina Fjumea, na taj rukopis dostojan vrtićkog uzrasta, ali sam kroz zavese neprestano virio u siluetu tog sredovečnog čoveka, u njegovu potpuno neprimerenu finu odeću, a on je tresao, mlatio i u besu vikao nešto o grinjama koje su se izvesno nakotile u vuni.

Pitao sam se šta znači taj dušek: nekoliko noći, nedelju dana? Provera pred leto ili su se odlučili da prodaju Jolinu kuću? Jedno je izvesno: niko se neće doseliti u Sasaju. A ponajmanje takav gospodin, u beloj košulji sa sjajnim dugmadima za manžetne. Ko danas uopšte može da živi bez digitalnog zemaljskog signala?

I upravo je televizija predstavljala prvu prepreku.

Koliko god da se Emilija žestila, koliko god da je očajavala i preturala po sobama, nije našla televizor, nije ga ni bilo. U tom trenutku deo moga bića se bavi sastavima a u svesti prelazim u kuću prekoputa, da povežem događaje u celinu koju ću tek kasnije shvatiti.

Emilija je bila uverena da se seća da je tetka Jole uveče provodila sate ispred televizora. Čak je i znala naziv emisije: *Inspektor Derik*.

„Zbunila si se, to je tetka iz Ravene...“, odgovorio je otac.

„Pa svi imaju televizor!“

„Kada smo kod toga, svi imaju i asfalt.“

Emilija je svom težinom sela na spiralno stepenište, neočekivano klonuvši duhom. Nije marila u kom je stanju majušno kupatilo okrenuto prema severnoj strani, što je značilo da je prava pravcata ledara, ili što u spavaćoj sobi nema struje. Navikla je na spartanske uslove i nikada se nije žalila. Da te proglaše za razmaženo derište, to je najgore što ti se može desiti u određenom okruženju. Nikada nije dizala dževu oko dodatnih pogodnosti, ali televizija nije pogodnost: ona je spas. Pribežište koje će te održati da ne potoneš kada poraste napetost, kada glasovi postanu bučni i počnu da rade šake; kada te savlada depresija i vuče te dole, u bezdan.

„Nije smak sveta.“ Rikardo se pojavio pri dnu stepenica s osmehom koji bi svakoga razoružao. „Znači da ćeš više da čitaš!“

Emilija iskrivi usta s gađenjem. Sećala se vremena kada su je nagovorili da učestvuje u književnoj radionici, zbog bonusa koji će zaraditi, samo zbog toga. Nastavnica je bila sredovečna spisateljica puna visokoparnih reči, pozitivnih osećanja, ružičastih pogleda: sredinom drugog časa Emilija je osetila strašnu odbojnost, kao da je svrbi cela koža, i podigla je ruku. Ona, koja se nikada nije isticala, osetila je potrebu da prekine taj tok gluposti: „Hoćete da nam kažete da će reći zalečiti naše rane?“

Da čitanjem možemo da se iskupimo? Mislite da smo idioti? Izadite iz svog života i dođite ovde, i živite našim životom!“

Marta je bila ponosna na nju. Prinela je dva prsta usnama i ispustila zvižduk, bilo je fantastično. Skoro sve su vikale i tapšale. Spisateljica je pocrvenela kao bulka. Tada je ustala – pobednički, prezrivo – i napustila kurs. Marta je Emiliju obgrlila oko ramena i poljubila iza uveta, to je vredelo hiljadu puta više od bonusa.

„Tata, moramo da kupimo televizor. Odmah.“

„Pa znaš koliko treba da se ode do grada i nazad. A prvo moramo da nađemo električara: nema ni antene.“

„Ali ja ne mogu da zaspim bez televizije, ne mogu.“

Otac je odmahnuo glavom: „Lepo sam ti rekao da je ovo ludost. I psiholog i socijalna radnica su ti rekle isto... Hajdemo kući.“

„Jebote, o čemu ti to?“, vrisnula je Emilija.

Napetost u licu, razrogačene oči. Život je trošna nit koja visi nad ponorom, a ona sama je bila u stalnoj opasnosti da se surva u provaliju. „Jebote, o kojoj to kući govoriš?“

Rikardo je sačuvao pribranost, pokušao je da je smiri. „Dve-tri noći, neće ti biti ništa.“

„Nikada, nikada se neću vratiti u Ravenu!“

„Onda da potražimo hotel na putu prema kući i da ponovo razmotrimo tvoju zamisao?“

„Želim da budem ovde.“ Emilija samo što nije zaplakala. „Kako ne razumeš?“

Rikardo ju je strogo pogledao: „Onda mi pokaži da si odrasla, zaboravi *Velikog brata*, *Survajvor* i sve ostale gluposti koje gledaš. Umesto što se žališ na ono čega nema, pobrini se za kupatilo“, i pruži joj deterdžent u spreju.

Oboje su počeli da ribaju u besu, u tišini, valjda da zauzdaju misli. Proverio je da li u kuhinji zaista postoji mesto gde ima signala i da li šporet, bojler i frižider rade. Ona je upropastila ljubičasti lak perući pločice u kupatilu, sastrugala je crnu

prljavštinu sa svih fugni: taj Aldo mora da ima vrlo niska merila kada je reč o čistoći.

Nakon kupatila prešla je u sobu u kojoj će spavati: na zidovima su bile tapete sa cvetnim dezenom i mrljama od vlage, tu su bili gipsana lutka sa nepomičnim, staklenim očima, postavljena na tapaciranu stolicu, i sumorni drveni krevet s intarzijama, asocirao je na katolički internat ili na par koji svečano upražnjava celibat.

Ovde neću nikada zaspati, pomisli Emilija. Sa noćnog ormarića je podigla mesingani svećnjak, sveće i šibice koje je njen pouzdani rođak – on se nikome ne bi izlanuo za nju – ostavio kako bi savladala noć. Dugo ih je posmatrala i na kraju shvatila da će borba biti žestoka.

Onda je Rikardo došao kod nje, uneo je stare čaršave od konoplje, vuneni jorgan od sto kila, jastuke, dušek, i zajedno su postavili krevet, prešli su metlom preko rasklimatanog broskog poda i pominjali su samo stvari i predmete kako se ne bi ponovo posvađali. Vrt iza kuće, na primer, ličio je na džunglu, tavan je bio sav u paučini. Pokušali su da uživaju u mirisu kestena, u toplom, varljivom prolećnom vazduhu koji je ulazio kroz svaki prozor zajedno sa mojim pogledima.

Zaustavili su se kada je sunce stalo da se skriva iza planine Kresto. „Da pojedemo sendvič“, rekao joj je otac, „pa ću da krenem.“

Emilija je osetila kako joj na reči „pa ću da krenem“ podrhtava tlo pod nogama. Nevoljno je krenula za njim niz usko stepenište, u kuhinju u prizemlju koja je, kao i sve kuhinje u Sasaji, bila mračna i vlažna i više je ličila na kafanu.

Pomogla je ocu da iseče hleb, da odvoji kriške pršute od masnog papira, grizla se za jezik samo da mu ne kaže: „Ostani.“ Uzeli su sendviče i seli na sofu, istu onu na kojoj je tetka Jole provodila sate, dane, godine a da nikada nije gledala televiziju: da li je tako nešto moguće? U svetlosti koja je dopirala od prozora slušali su jedno drugo kako žvaću i gutaju, ponovo nesposobni da razgovaraju.

Možda, pomislila je, i on ponovo proživljava „traumu odvajanja“. To je jedan od omiljenih izraza Venturijeve, a i spisateljice, naravno. Ko zna zašto su svi ti stručnjaci, te uspšene, ispravne žene koje su se ostvarile u karijeri uvek imale definiciju za svaki problem. Emilija bi volela da se vrati na kurs pisanja i da ponovo podigne ruku: „Molim vas, čitanje nas leči, obratite pažnju na ove reči: 'trauma odvajanja'. Možete li da mi objasnite šta znače, jebote? Ali stvarno, konkretno?“ Svaki put kada bi ih neko izgovorio, zvučale su hladno, beskorisno. A ona je bila tu, pred njom, i bilo joj je zlo. A zlo peče. Sagoreva te u korenu, uništava te.

Pojeli su sendviče dopola jer nisu bili gladni. Popili su dve čaše ledene vode. Otac je pokušao da se našali: „Ovo je prvi valjani razlog zašto treba živeti u Sasaji.“ Posmatrao je čašu. „Sada ću pokušati da skuvam kafu sa ovom vodom, ko zna da li ću uspeti.“

Bilo je potpuno prirodno da ćerka njenih godina ode da živi sama, na mestu koje je sama odabrala, zapela je do iznemoglosti da to sprovede. Međutim, stvari su stajale ovako: u njihovoj priči ništa nije bilo prirodno.

„Ovo kuvalo nije korišćeno barem petnaest godina.“

Eto, tih petnaest godina su predstavljale problem. Ili, tačnije: tih četrnaest godina, četiri meseca i devet dana.

Čekali su da kafa prokuva. Zaslادili su je sa dve izdašne kašičice, ali se svejedno nije mogla piti. Otac je spustio dve porcelanske šoljice u lavabo, pogledao je oko sebe da vidi da li ima još nešto da se pospremi. Zatim se, uz tužni osmeh, predao.

„Pa, idem“, ponovio je. „Četiristo kilometara je mnogo. Ako bude gužve, može se desiti da ne stignem na vreme na onu večeru o kojoj sam ti pričao.“

„Nema potrebe da se pravdaš.“

Bili su navikli da ne žive zajedno, ali ni sada ih niko nije terao: sami su rešili tako. Emilija oseti kako joj ispod grudne kosti

narasta nova teskoba. Osećanje nalik na malu smrt, ali u njoj je bilo i adrenalina – i upravo je to uzbuđenje bilo nešto novo.

Rikardo je uzeo novčanik, sat i ključeve volvoa, koje je ostavio na kredencu. „Poslušaj me“, napomenuo je, „ne gubi vreme, razleti se: počni odmah sutra ujutru, odnesi svoju radnu biografiju u mesto. I iskoristi pametno signal, kakav je – takav je: pozovi me za bilo šta. Ne izigravaj ponosnu devojčicu, ne inati se. Mogu stići za četiri sata.“

„Snaći ću se“, ponovila je Emilija. Stajala je pored stola, oslonjena jednom rukom jer su joj noge drhtale.

„Znam. Samo ne želim da ti se bilo šta desi.“

Emilija se namršti. Samo trenutak pre toga njen svet se rušio, a sada je odjednom prasnula u smeh: „Tata, je l' ti to ozbiljno? Šta može da mi se desi *ovde*? Šta *još* može da mi se desi?“

Sve se već desilo.

Rikardo se nije nasmejao, raširio je ruke. Utonula je u zagrljaj. Dok su se čvrsto grlili, sklopili su oči i disali duboko. Onda joj je otac, u grču od suza, rekao: „Emi, uspeći smo.“

Razdvojili su se. Navukao je kaput, okrenuo se i otišao ne pozdravivši se, nijedan pozdrav ne bi bio prikladan. A kada se udaljio sa baterijom u ruci, jer se već smrklo, kada je zvuk njegovih koraka po kaldrmi Sasaje nestao u šumi, Emilija je ostala pod snopom električne svetlosti, ispod lusteru u staroj kuhinji tetka Jole. Sama.

Odmah se zagledala u vrata.

U katanac, bravu.

Mogla je da ih otvori i da izađe kad god je htela. U svakom trenutku, u bilo koje doba dana i noći. Bez ičije dozvole. Bez potrebe da je zasluži. Mogla je prosto da ustane i ode.

Od te pomisli se skamenila.

U njoj je sve gorelo.

Podmuklo uzbuđenje klizilo joj je duž leđa.

Prišla je špijunki na vrhovima prstiju, kao lopov. Srce joj je kucalo snažno, kao posle orgazma.

Položila je prste na kvaku i krenula da je spušta.

Nije vreme, rekla je u sebi.

Otrčala je na sprat bosa, kao dete. Stavila je sveće u me-singani svećnjak i sve ih upalila. Otvorila je kofer i izvadila mali prenosni stereo sa CD plejerom, to joj je bio jedan od najdražih predmeta na svetu. Odnela ga je u kupatilo, gde je bilo struje, gurnula je utikač u utičnicu. Osetila je kako joj struja teče kroz telo.

Novi život nije bio moguć i ona je to znala: budućnost se davno završila. Međutim, to je bio njen omiljeni CD.

Pritisnula je dugme, pojačala zvuk na maksimum. Vratila se u sobu i počela je da igra. Njihala je kukovima, vitlala raspuštenom kosom, prelazila je deterdžentom preko ogledala na komodi i stakala na francuskom prozoru. Prvi put u povesti Sasaje disko-muzika se širila pustim sokacima, između napuštenih kuća, plašeći životinje, navodeći Bazilija da odjednom podigne glavu i oslušne, a ja sam ceo dan samo virio i prisluškiavao.

Konačno sam je video.

Bio je to dirljiv prizor, srce mi se kidalo.

Devojka.

Koja pleše.

Uz svetlo sveća.

Sa deterdžentom u ruci.

U kući prekoputa.

Izgubljena, kao i ja, u planini.

3

„Da li veruješ da ne mogu da izađem?“

„I meni se desilo prvog dana, ne brini. Gledala sam u vrata nekih deset sati, a onda sam izletela u jedan ujutru, ušla sam u prvi pab na koji sam naišla i smuvala nekog tipa, imao je dvadeset jednu!“

„Ovde nema pabova, samo kamenje...“

Emilija se istezala prema mestu sa signalom od tri recke dok je razmenjivala poruke sa Martom, stajala je i kuckala nekontrolisano, kao dete kada dobije novu igračku.

„Bojim se da će mi se desiti isto kao na Trgu San Frančeska, sećaš se? Kada sam se skoro onesvestila.“

„Da, ti si padala u nesvest a ja sam već našla gandžu.“

Emilija je prasnula u smeh: „Prvi izlazak, prvi džoint! Volela bih da sam kao ti, jebote.“

„Svaki put kada se uveče vratim umorna, smotam džoint, setim se toga i uživam. Ti si ti. Ti si nestvarna, Emi.“

„Šta radiš?“

I pre nego što bi pročitala Martine reči, Emilija je kucala odgovor. Nije mogla da obuzda prste. Još nije mogla da veruje da može da šalje poruke jednu za drugom a da ne potroši

kredit. Njen život se prekinuo sa es-em-esovima, a sada je imala internet na telefonu.

„A šta radim? Ulazim u kancelariju.“

„Jebiga, ja tek treba da tražim posao...“

„Očekujem velike stvari od tebe, znaš? A ne samo da nađeš gotivnog drvoseču.“

„Stvarno, kako ću da izađem?“

„Samo se seti vremena kada nisi mogla.“

Marta je bila tri godine starija, ali je pripadala redu stvorenja koje život besomučno šamara, a ona se krvavo opiru, ne možeš im odrediti godine. „Kad ona govori, sve da ćutite“, odmah bi opominjali novajlije. Kakvi psiholozi, kakve spisateljice, kakvi uživaoci privilegija čije su diplome, naravno, visile uramljene po zidovima kancelarija samo kao ukras. Niko ne bi pomislio da će se Marta upisati na fakultet i da će ga završiti. Bila je prva u istoriji tog mesta. Kakav karakter. I ne samo to: kakav primer.

Kada su došli da joj kažu da joj je umrla majka, sedela je na ivici kreveta ceo dan i noć, nije jela, nije pila, nije pustila suzu, bila je staložena kao budistički monah. Sve vreme je zurila u nebo, reči nisu dopirale do nje. Onda je izvukla tajnu kasicu iz rupe u dušek, uzela je šta joj treba i napravila dubok rez oko pupka. I, sa krvavom majicom, otvorila je udžbenik iz hemije.

„Samo se seti vremena kada nisi mogla“, ponovo je pročitala Emilija.

„Da li se ti ikada setiš?“, upita je.

„Stalno“, otpisala je Marta. „Setim se Đade, Jasmine, Afife, Mirjam.“

Svako ime je izazivalo u Emiliji nežni bol.

„Afifu i Mirjam sam našla na *Fejsbuku* i često se dopisujemo. Đada je skiper na Elbi. Jasmina je rodila dete. I ti bi trebalo da ih potražiš, sada možeš.“

Bilo je devet ujutru. Veličanstveno sunce prelilo je kame-njar na koji je Emilija prispela. Plavetnilo je bilo kao savršena

ploča bez ijednog oblaka. Bolele su je oči dok je gledala: cele prethodne noći nije ih sklopila ni sekundu.

Uglavila se između dušeka, tvrdog kao beton, i isto tako teškog prekrivača, čaršavi su bili kao brusni papir, smrdeli su na godine provedene u zatvorenom ormanu, noć je probdela oči u oči sa ponorom.

Emilija se nije sećala kolika provalija nastane kada nema zvuka. I još gore: kada nema zvuka, a u toj praznini je tvoje srce.

U prošlosti iz koje je potekla televizija je neumorno brbljala do 23.30, a onda su počinjale tajne, čuli su se zvuci tela, vode u toaletu, Marta, Mirjam i Afifa i njihovo bučno disanje.

U toj prošlosti postojalo je još jedno pribežište: ulična svetiljka koja je obasjavala prostoriju do ponovnog svitanja. Čak i usred noći mogla je da otvori oči i da vidi njihove fotografije na zidovima, svoje akvarele, zajedničke postere Luka Perija i Breda Pita bez košulje, u uskim farmerkama koje su isticale budžu kod prepona, siluete svojih saputnica ispod ćebadi, ni one nisu spavale, stalno su se budile. Mogla je da se uhvati za njih i da povrati hrabrost. A ovde su vladali tišina i crnilo, kao u grobnici.

„Nemam televizor, Marta, ova noć je bila paklena.“

„Svaka noć će biti pakao za nas, mala Emili. Nabavi neke tablete. Ili muškarca koji ume da kara kako treba.“

Emilija se nasmešila: „Sići ću u selo da vidim šta mogu da nađem.“

Uzalud je čekala sledeću Martinu poruku, stiskala je mobilni kao da želi da iz njega iscedi još neku reč, ali uzalud. Primeti da je nestala reč *online* ispod njenog imena i njene izazovne fotografije, u otmenom baru, s koktelom u ruci, u miniću, smeši se. Ko je mogao da zamisli, pre dvanaest-trinaest godina, da će se Marta preobraziti u ovu lepu, normalnu ženu?

Emilija je shvatila da je njena prijateljica, jedina sa kojom želi da ostane u vezi *posle*, sada ušla u laboratoriju i biće nedostupna narednih sedam-osam sati.

Stropoštala se na sofu.

I, šta sada?, zapitala se.

Sada ćeš da izađeš, jebem ti mater.

„Nacrtaj mi srce.“

Jednog jutra pre mnogo godina, u maloj prostoriji koja gleda na platan iza ambulante, ćelavi čovek sa okruglim naočarima koji je slovio za autoritet pružio joj je olovku i prazan papir, a ona se smesta nasmejala, nezainteresovano: „E, neću.“

„Nacrtaj mi svoje srce“, lukavo je podigao ulog.

Emilija je nastavila da se opire jer je to bio njen opšti stav prema svetu odraslih. Onda je, nakon pola sata neugodne tišine, ljutito zgrabila olovku i počela da šara po belom papiru brzim potezima, čas pritiskajući olovku, čas prevlaćeci je lagano, a u mislima je razgovetno videla bolnički krevet na petom spratu, u drugoj sobi levo, ostao joj je utisnut na mrežnjači tog poslednjeg dana 1997. godine.

Mora da joj je gangrena neizlečivo zahvatila srce dok je boravila u toj sobi ispunjenoj tišinom, negde u visinama, kao na nebeskom telu, tako nepojmljivo daleko od grada i vreve pred novogodišnju noć. Mora da joj je srce tada stalo, okruženo zidovima zagasitozelene boje, zajedno sa infuzijom morfijuma, s mirisom tela koje se raspada iznutra, postaje žuto, truli i, konačno, hladi se. Zaustavila se u vremenu i knjiga koju su joj poklonili nekoliko nedelja ranije, neki roman, spušten na noćni ormarić sa obeleživačem na sredini, tu je i ostao. Pored naočara sa crnim okvirom, sklopljenih pored knjige, pored čaše vode, ukosnice smeđe boje.

Emilijino srce je stalo, zatim se ponovo pokrenulo, ali samo naizgled, kao da želi da zavara okolinu. U stvarnosti, postalo je plavo i ljubičasto, kao podočnjaci i modrice.

I još nešto je stalo, snovi. Od tog dana Emilija je prestala da sanja, i u snu i na javi; to je možda i najgore što se može

dogoditi devojčici od trinaest godina. Crne noći. Crni dani, prazni kao truli balvan. Vreme koje se pretvara u prazninu, koje se meri sedativima, antidepresivima. Sve dok nije ponovo počela da sanja, iz čista mira, bez ikakve najave ili povoda, nakon dve decenije.

San je uvek bio isti: ponavljao se, bio je pun spokoja i svetlosti, puzavica i razmaknutih kapaka, potoka, kestena, zvezda koje svetlucaju u gustom mraku njenog života.

Ali ono što sam želeo da napišem jeste da je Emilija, tokom susreta sa čuvenim stručnjakom, na jednoj od seansi na kojima je trebalo utvrditi njen psihijatrijski profil, dala profesoru tačan crtež organa, onako kako je prikazan u priručnicima iz anatomije, sa desnom i levom komorom, arterijama i mišićnim tkivom koje se grči, a u sredini velika rupa, crna od grafitu, tako naglašena da se papir pocepao.

Profesor je podigao pogled i zadovoljno klimnuo glavom: „Da li su ti ikada rekli da stvarno dobro crtaš?“

Emilija je obukla jaknu, navukla čizme i stala kod vrata.

Čekala je.

Slušala je jednu stranu svog bića kako se glasno smeje, a druga samo što se nije upiščila u gaće. Okrenula je ključ: škljoc. Obično škljocanje, tiho i ljupko poput cvrkuta. Pomilovala je kvaku, ugrizla je do krvi donju usnu. Zatim je duboko udahnula i iznenada gurnula kvaku nadole. Otvorila je vrata i... Bum!

Svet.

Tu, nadohvat ruke, celi svet.

Emilija reče: „Jebote.“

Prešla je preko praga. Osetila je kako se kupu u svetlosti, u vazduhu od kog joj bridi koža. Napravila je korak, pa još jedan, još jedan. Počela je da trči između tridesetak nenaseljenih kuća u Sasaji kao odraslo dete, kao nesrećnica, po kaldrmi obrasloj mahovinom, kroz puste sokake, ostavila je za sobom otvorena

vrata, niko nije mogao da je pokrade, da je opomene na ponašanje, da je izgrdi ili kazni. Bilo je vetrovito. Oko sela je bilo nebrojeno kestena, suvo lišće samo što nije otpalo. I usamljeni zvonik. Planine su oduzimale deo pogleda na nebo. Bila je na rubu da zaplače, pluća su joj se kidala, tada su počele da joj odzvanjaju u glavi dve rečenice:

*Moraš sebi da oprostiš što si živa, Emilija.
Ne, nema načina da to zaslužim.*

Sabrala se. Trčala je tri minuta i već je obišla pola sela. Prepoznala je praonicu iz svog sna, onu u kojoj je tetka Jole provodila subote sapunajući i ispirajući odeću dok je časkala sa prijateljicama na zagonetnom, potpuno nerazumljivom dijalektu.

Više nije bilo žena, niko se nije saginjao da riba, niko nije sedeo na klupama. Nije više bilo dece koja su se u okolini igrala žmurke ili šuge. Tišina, međutim, nije bila prazna. Naprotiv, sve je vrvelo od dozivanja ptica, šuma guštera u žbunju, u daljini se čula čak i kukavica.

Emilija se vraćala, sada je hodala sporo. Ponovo je prošla pored svojih vrata i zatvorila ih. Primetila je da su na kući prekoputa prelepe bele i ružičaste ljubičice ispred otvorenih prozora, zavese su bile čiste, postavljene uz okna, pomislila je da joj je komšinica neka baka od sto godina. Zarekla se da će upoznavanje odložiti koliko je god moguće. Prećutaće prezime ili će, ako bude prinuđena, slagati. Ne, ne... Nisam u rodu s Jolom Inočenti!

Nastavila je da hoda, završila je drugi polukrug i stigla na crkveni trg. Reč „trg“ je preterana, bolje je reći „dvorište“, bilo bi verodostojnije. Vrata crkve bila su zaprečena daskama, na zvoniku nije bilo ni zvona ni sata. Emilija je pažljivo posmatrala svaki detalj, bila je začuđena što ga tako jasno prepoznaje. Mala česma, bršljan koji se penje uz fasadu: kao da leta njenog detinjstva nikada nisu prošla. Kao da je *vreme pre*, na tom mestu, ostalo netaknuto.